

Dariusz Magier

Zenon Przesmycki 1861-1944

Radzyński Rocznik Humanistyczny 16/1, 284-287

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

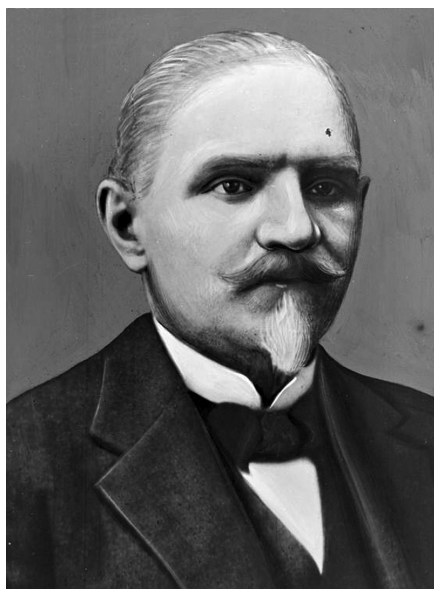
Dariusz Magier

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny

Zenon Przesmycki (1861-1944)

Przesmycki Zenon Franciszek pseudonim: Miriam, Jan Żagiel, Epsilon i in. (1861-1944), poeta, krytyk literacki, wydawca, tłumacz, minister kultury i sztuki, czołowy twórca programu Młodej Polski. Ur. 22 XII w Radzynie Podlaskim. Jego dziad, Paweł, posiadał dobra Droblin i Bordziłówka w Siedleckiem, ojciec Tomasz był inżynierem drogowym na powiat radzyński, a następnie naczelnikiem sekcji dróg bitych okręgu warszawskiego w Kaliszu. Matka, Maria z Przanowskich, pochodziła z rodziny ziemiańskiej. Przesmycki urodził się jako drugi z czterech synów z tego małżeństwa.

Kształcił się w renomowanym, dbającym zwłaszcza o poziom w przedmiotach humanistycznych, IV Państwowym Gimnazjum w Warszawie. Po ukończeniu szkoły średniej rozpoczął studia na Wydziale Prawnym Uniwersytetu Warszawskiego, który nadał mu tytuł kandydata prawa dzięki rozprawie w języku rosyjskim dotyczącej znaczenia prób kodyfikacji prawa międzynarodowego obronionej w 1886 r. (*Značenje popytok kodifikacii meždunarodnogo prava dlja teorii i praktiki. Kritičeskoe obozrenie sovremennoj literatury po skazannomu woprosu*). Praca została nagrodzona złotym medalem i mogła dobrze rokować przyszłej karierze naukowej, jednak Przesmycki w tym czasie wykazywał już zainteresowania literackie, a szczególnie w zakresie piśmiennictwa czeskiego, które zaczął tłumaczyć na język polski. W 1883 r. wydał tragedię J. Vrchlickiego *Drahomira*, a w roku następnym *Duch i świat* tegoż autora. Inne utwory czeskich literatów publikował również w polskich czasopismach, zwłaszcza na łamach „Tygodnika Ilustrowanego”. To sprawiło, że szybko zaskarbił sobie sympatię pisarzy i osób z kręgu czeskiej kultury i sztuki, a z wieloma nawiązał bliskie stosunki towarzyskie, które skutkowały również czeskimi przekładami jego wierszy. W okresie studiów pisywał już bowiem Przesmycki własne wiersze i artykuły, które – poza „Tygodni-

kiem Ilustrowanym” – publikowane były w „Kurierze Codziennym”, „Kłosach”, „Bibliotece Warszawskiej”, „Bluszczu”, „Ateneum”. Ponadto jego utwory znalazły się w zbiorowym tomiku *Z chwil wolnych. Wiązanka prac literackich* wydanym w 1884 r. Później pojawił się jego autorski tomik pt. *Z czary młodości. Liryczny pamiętnik duszy (1881-1891)* wydany w Wiedniu w 1893. Poezja Przesmyckiego nie odzwierciedlała jednak nowych trendów w liryce, zarzucano jej brak echa aktualnych trendów i tkwienie w poprzedniej epoce, toteż po kilku latach zaniechał własnej twórczości na rzecz poetyckich tłumaczeń, w których odnosił większe sukcesy.

Od połowy lat 80. XIX współpracował z T. Paprockim, wydawcą „Wiadomości Bibliograficznych”. Doceniając zdolności Przesmyckiego Paprocki zaproponował mu redagowanie nowego warszawskiego pisma literackiego „Życie”. Poza walorami artystycznymi pismo miało duże znaczenie dla ratowania kultury polskiej w okresie wzmożonej rusyfikacji Królestwa Polskiego. Przesmyckiemu udało się pozyskać do współpracy ówczesnych czołowych twórców polskich, m.in. K. Ujejskiego, A. Asnyka, M. Konopnicką, J. Kasprowicza, I. Balińskiego, E. Porębowicza, W. Rolicz-Liedera, A. Lange. Na łamach pisma publikował też własne przekłady poezji G. Carducci’ego, S. Mallarmé, Edgara A. Poe, W. Whitmana. Sukcesy pisma zwróciły wkrótce zainteresowanie cenzury. Kary finansowe ze strony administracji carskiej oraz naciski wydawcy zmusiły Przesmyckiego do ustąpienia z funkcji redaktora „Życia” w 1888 r.

Postanawiając bliżej zapoznać się z literaturą Zachodu w 1889 r. wyjechał do stolicy świata kultury – Paryża, a stamtąd do Austrii, gdzie na Uniwersytecie Wiedeńskim uzyskał stopień naukowy doktora praw i jako przedstawiciel uczelni aktywnie działał w Towarzystwie Biblioteki Polskiej. W 1894 r. ponownie pojawił się w Paryżu, by głębiej zapoznawać się zachodnioeuropejską kulturą i najnowszymi jej prądami we Francji, Belgii i Austrii. Mimo pobytu za granicą nadal publikował w prasie wychodzącej na ziemiach polskich studia poświęcone światowemu piśmiennictwu oraz przekłady utworów. Bliską współpracę nawiązał zwłaszcza z redakcją krakowskiego „Świtu”, gdzie wydrukowano serię jego artykułów poświęconych ówczesnemu życiu kulturalnemu Belgii i francuskiemu symbolizmowi oraz felietonów dotyczących stosunków literackich w kraju, poziomu rodzimej literatury i krytyki. Twórczość Przesmyckiego pozwalała czytelnikom na ziemiach polskich zapoznawać się z nowymi prądami w europejskim piśmiennictwie i wychodzić z kulturalnego zaścianka jaki wzmagaly stuletnie już zabory. Toteż w czasie krótkich wizyt w kraju zapraszany był do wygłaszania prelekcji na temat przejawów kultury współczesnej. Z żywym odzewem, również na Zachodzie, spotkał się zwłaszcza artykuł pt. *Maurycy Maeterlinck i jego stanowisko we współczesnej poezji belgijskiej*. 3 IV 1898 r., w 50. rocznicę śmierci Juliusza Słowackiego, wygłosił słynne przemówienie przy grobie poety na paryskim Montmartre, w którym zachęcał do bliższego zainteresowania się twórczością wieszczą i kładł nacisk na potrzebę pełnego wydania jego pism.

W połowie lat 90. jego zainteresowania zdominowała osoba i twórczość filozofa Józefa Marii Hoene-Wrońskiego – prowadził swoje badania w całej Europie, zbierał materiały, gromadził kopie prac, poszukiwał rękopisów. Z powodu nieotrzymania

stypendium na dalsze badania oraz braku akceptacji dla filozofii Hoene-Wrońskiego nie uwieńczył badań planowaną wcześniej monografią.

Nie do przecenienia jest wkład Przesmyckiego w przybliżanie Polakom twórczości Cypriana Kamila Norwida. Jeszcze w trakcie badań na Hoene-Wrońskim, poszukując portretu filozofa autorstwa Norwida, w wiedeńskim antykwariacie natknął się Przesmycki na autobiografię tego niedocenianego za życia polskiego poety. Doprowadziła go ona do osób przechowujących spuściznę Norwida. Przesmycki od razu poznał geniusz tkwiący w tej poezji oraz jej znaczenie dla polskiej kultury i życia narodowego. Rozpoczął szeroko zakrojone studia poświęcone Norwidowi, publikował jego utwory i niewątpliwie przyczynił się do umieszczenia poety w panteonie największych narodowych twórców.

W końcu 1898 r. Przesmycki wrócił do kraju i poświęcił się przygotowaniom do wydania nowego pisma literackiego. W 1901 r. ukazał się pierwszy numer „Chimery” – nieregularnego czasopisma poświęconego literaturze i sztuce, które Przesmycki wydawał własnym sumptem. W latach 1901-1907 ukazało się 30 numerów, które ogółem złożyły się na 10 tomów. Ideowym programem Przesmyckiego odnośnie kultury promowanym w piśmie, było realizowanie harmonii estetycznej poprzez sztukę, która dodatkowo miałaby zadanie otwierać perspektywy metafizyczne dzięki stosowanej symbolice i alegoriom. Odbiorcą takiej sztuki miała być zaś tylko „arystokracja ducha”. Potępiał twórczość rozrywkową, schlebającą niskim instynktom, skierowaną ku niewyrobionym gustom „tłumu”. Jego działaniom przyświecało hasło: „sztuka dla sztuki”. Na łamach „Chimery” pisywali m.in.: S. Przybyszewski, W. Berent, J. Kasprówicz, J. Lemański, L. Staff, T. Miciński, B. Leśmian, W. Reymont i S. Żeromski. Publikowano nieznanne utwory Norwida i Słowackiego oraz liczne przekłady literatury obcej.

„Chimera” osiągnęła bardzo wysoki poziom edytorski i powszechnie uznawana była za jedno z najpoważniejszych europejskich periodyków artystyczno-literackich. W 1905 r. otrzymała medal na wystawie Towarzystwa Polskiej Sztuki Stosowanej w Krakowie, „jako jedyne wydawnictwo w Polsce, które dbałością o artystyczny układ całości, o dokładne odbijanie klisz, o całą stronę ilustracyjną, papier, czystość druku, stoi na poziomie najwyższych wymagań współczesnych” („Chimera”, IX, s. 164).

W okresie przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę Przesmycki prowadził aktywne życie kulturalne. Znalazł się w gronie założycieli Komitetu Pamięci Stanisława Wyspiańskiego w Warszawie, brał udział w pracach Warszawskiego Towarzystwa Artystycznego, tworzył koncepcję nowoczesnego muzeum sztuki, udzielał się w pracach nad problemem regulacji praw autorskich. W 1909 r. animował działalność Komitetu Jubileuszowego setnej rocznicy urodzin J. Słowackiego. Cały czas publikował nieznanne utwory Norwida oraz przekłady z literatury europejskiej.

Działania te przyniosły Przesmyckiemu duże uznanie i popularność. W 1917 r. został mianowany członkiem Komisji Sztuk Pięknych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w Polsce Odrodzonej mianowano go podsekretarzem stanu w Ministerstwie Ochrony Kultury i Sztuk Pięknych, a 19 I 1919

r. – ministrem kultury i sztuki. Przesmycki był prezesem Straży Piśmiennictwa Polskiego, członkiem Polskiej Akademii Literatury oraz członkiem honorowym Towarzystwa Bibliofilów Polskich.

W 1905 r. Przesmycki poślubił Anielę Hoene, córkę sędziego trybunału, właścicielkę pensji dla dziewcząt w Warszawie. Mieszkali w Warszawie przy ulicy Mazowieckiej 4, a pracownia Przesmyckiego znajdowała się w Chyliczkach pod Warszawą. Jego prywatna biblioteka liczyła około 7 tys. woluminów, które spłonęły podczas Powstania Warszawskiego. Sam Przesmycki nie zgodził się opuścić Warszawy i zmarł w szpitalu polowym 17 XII 1944 r.

17 V 1945 r. ciało Przesmyckiego przeniesiono do rodzinnego grobowca na Powązkach. Został odznaczony m.in. Orderem Polonia Restituta i francuską Legią Honorową.

Archiwum Przesmyckiego zawierające m.in. rękopisy Norwida, notatki i prace dotyczące Hoene-Wrońskiego oraz obfita korespondencja ocalały i obecnie przechowywane są w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

BIBLIOGRAFIA:

B. Koc, *Przesmycki Zenon*, [w] *PSB*, t. 17, s. 15-20; S. Bylina, B. Jaroszewicz-Kleindienst, E. Madany, *Stosunki literackie polsko-czeskie i polsko-słowackie*, Wrocław 1978; H. Floryńska-Lalewicz, *Zenon Przesmycki*, <http://culture.pl/pl/tworca/zenon-przesmycki>; J. W. Gomulicki, *Pod znakiem Norwida. Wiktor Gomulicki i Zenon Przesmycki*, „Poezja”, nr 6-7/1984, s. 66-87; idem, *Przedmowa do Dzieł zebranych Norwida*, Warszawa 1966; S. Jarmuż, *Zenon Przesmycki – poeta i edytor*, „Grot” (Radzyński magazyn społeczno-kulturalny), nr 6/2000, s. 19-20; B. Koc, *Z. Przesmycki (Miriam) – bibliofil, edytor i tłumacz*, „Roczniki Bibliotek Narodowej”, t. 15/1979, s. 235-252; S. P. Kaczorowski, *Zenon Przesmycki (Miriam)*, „Pamiętnik Literacki”, z. 3-4/1946; E. Korzeniewska, *Miriam a Norwid*, „Pamiętnik Literacki”, z. 2/1965; idem, *Miriam – redaktor „Życia”*, „Ruch Literacki”, nr 2/1961; W. Krajewska, *Recepcja literatury angielskiej w Polsce w okresie modernizmu*, Wrocław 1972; Z. Krajewska, *Wronsciana i norwidiana kórnickie w korespondencji Zenona Przesmyckiego (1892-1937)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, z. 11/1974; B. Kuś, *Poezja rosyjska w polskim życiu literackim przełomu XIX i XX w.*, Wrocław 1979; J. Lorentowicz, *Miriam i „Chimera”*, [w] *Młoda Polska*, Warszawa 1908; J. Magnuszewski, *Stosunki literackie polsko-czeskie w końcu XIX i XX w.*, Wrocław 1951; O. Missuna, *Warszawski pitaval literacki*, Warszawa 1960; K. Olchowicz, *Ćwierć wieku z „Kurierem Warszawskim”*, Kraków 1974; M. Podraza-Kwiatkowska, *Młodopolskie harmonie i dysonanse*, Warszawa 1969; idem, *Programy i dyskusje literackie okresu Młodej Polski*, Wrocław 1977; W. S. Reymont, *Listy do Wandy Toczyłowskiej z lat 1907-1912*, Warszawa 1981, s. 149-168; A. Ryszkiewicz, *Miriam-Przesmycki i Manggha-Jasieński*, „Akcent”, nr 2/1983, s. 173-180; J. Sowiński, *Szkoła typograficzna Młodej Polski*, Kraków 1983; M. Szurek-Wisti, *Miriam – tłumacz*, Kraków 1937; *Wśród mitów teatralnych Młodej Polski*, Kraków 1983; F. Ziejka, *Studia polsko-prowansalskie*, Wrocław 1977; J. Zieliński, *Miriam – poeta czeski*, „Twórczość”, nr 5/1983, s. 133-136; A. Zyga, *Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX w.*, Kraków 1983.